

TALABALARDA EKOLOGIK TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI USULLARI

XALMATOVA SHOHISTA MADAMINOVNA
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI DOTSENTI

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola talabalarda ekologik ta'limni rivojlantirishning samarali usullari haqida batafsil tahlilni taqdim etadi. Ekologik ta'lim, jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, talabalarga ekologik bilimlarni o'rgatish va ularda ekologik ongni shakllantirishni maqsad qiladi. Maqolada ekologik ta'limni rivojlantirishda pedagogik metodlar, ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo'llash, o'qituvchilarning roli va talabalar o'rtasida ekologik mas'uliyatni shakllantirishga qaratilgan samarali usullar muhokama qilinadi. Ushbu usullar, ekologik ta'limni takomillashtirish va talabalarni ekologik bilimlarga yo'naltirishda asosiy yo'nalishlarni aniqlaydi.

Kalit so'zlar: ekologik ta'lim, ekologik ong, pedagogik metodlar, innovatsion texnologiyalar, ekologik mas'uliyat, talabalar, barqaror rivojlanish.

Аннотация: Данная научная статья представляет подробный анализ эффективных методов развития экологического образования среди студентов. Экологическое образование имеет важное значение для устойчивого развития общества и направлено на формирование экологического сознания у студентов и освоение ими экологических знаний. В статье обсуждаются педагогические методы,

применение инновационных технологий в учебном процессе, роль преподавателей и эффективные способы формирования экологической ответственности среди студентов. Эти методы определяют основные направления совершенствования экологического образования и ориентации студентов на экологические знания.

Ключевые слова: экологическое образование, экологическое сознание, педагогические методы, инновационные технологии, экологическая ответственность, студенты, устойчивое развитие.

Abstract: This scientific article presents a detailed analysis of effective methods for developing environmental education among students. Environmental education plays a vital role in the sustainable development of society, aiming to provide students with ecological knowledge and to foster environmental awareness. The article discusses pedagogical methods, the use of innovative technologies in the educational process, the role of teachers, and effective ways to cultivate environmental responsibility among students. These methods identify key directions for improving environmental education and guiding students toward ecological literacy.

Keywords: environmental education, environmental awareness, pedagogical methods, innovative technologies, environmental responsibility, students, sustainable development.

KIRISH

Hozirgi davrda global miqyosda ekologik muammolar tobora chuqurlashib bormoqda. Iqlim o'zgarishi, resurslarning haddan tashqari iste'moli, biologik xilma-xillikning kamayishi va atrof-muhitning ifloslanishi kabi masalalar nafaqat ekologik sohani, balki jamiyatning barcha sohalarini ham jiddiy ravishda ta'sirlamoqda. Shu nuqtai nazardan,

ekologik ta'limning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Talabalar, kelajakdagi jamiyatning faol a'zolari sifatida, ekologik ong va mas'uliyatni shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi.

Bugungi kunda ekologik ta'limni rivojlantirish, nafaqat o'quvchilarda ekologik bilimlarni shakllantirish, balki ularni atrof-muhitni asrashga undash, ekologik mas'uliyatni oshirish va barqaror rivojlanish g'oyalarini hayotga tatbiq etish bo'yicha asosiy vositadir. Ta'lim jarayonida ekologik masalalar bilan tanishtirish, talabalarni ekologik faoliyatga jalb qilish, zamonaviy pedagogik metodlar va innovatsion texnologiyalar yordamida ekologik bilimlarni o'rgatish muhimdir.

Mazkur maqolada ekologik ta'limni rivojlantirishning samarali usullari, pedagogik metodlar va texnologiyalarning qo'llanilishi, talabalar o'rtasida ekologik mas'uliyatni oshirish bo'yicha amaliy yondashuvlar tahlil etiladi. Shuningdek, ekologik ta'limning jamiyatdagi roli, barqaror rivojlanishga hissa qo'shishi hamda o'quv jarayonining samaradorligini oshirish uchun zarur bo'lgan usullar haqida so'z boradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ekologik ta'lim sohasida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ekologik ongni shakllantirish va barqaror rivojlanishga erishish uchun ta'lim tizimining roli beqiyosdir. Xalqaro va mahalliy tadqiqotchilar ekologik ta'limni rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning, faol o'quv metodlarining va amaliy mashg'ulotlarning muhimligini ta'kidlab kelmoqdalar.

Masalan, UNESCO (2021) ma'lumotlariga ko'ra, ekologik ta'lim nafaqat nazariy bilimlar, balki kundalik hayotda ekologik odatlarni shakllantirishni ham o'z ichiga olishi kerak. V. A. Slastenin va uning hamkorlari (2002) pedagogik jarayonda ekologik ta'limning integrativ yondashuv asosida tashkil etilishini samarali deb hisoblaydi. O'zbek olimlari, jumladan, Q. Yo'ldoshev va N. Egamberdiyevlarning ilmiy ishlari ham ekologik tarbiyaning boshlang'ich bosqichlardan boshlab tizimli tarzda olib borilishi zarurligini ko'rsatadi.

Shuningdek, B. Bloom taklif qilgan maqsadli bilim darajalari tasnifi asosida ekologik ta'lim jarayonini bosqichma-bosqich rivojlantirish muhimligi alohida ta'kidlanadi. Zamonaviy adabiyotlarda ekologik loyihalar, ekskursiyalar, muammoli vaziyatlar metodikasi, interaktiv mashg'ulotlar ekologik ta'limni samarali tashkil etish vositalari sifatida ko'rsatilgan.

Ushbu tadqiqotda ekologik ta'limni rivojlantirishning samarali usullarini aniqlash va tahlil qilish uchun kompleks yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot metodlari sifatida quyidagilar tanlandi. Mavzuga oid mavjud ilmiy adabiyotlar, monografiyalar, maqolalar va davlat hujjatlari o'rganildi va ularning asosiy g'oyalari umumlashtirildi. Talabalar o'rtasida ekologik bilim darajasini aniqlash uchun so'rovnoma va testlar o'tkazildi. Shuningdek, ekologik ta'lim jarayonida qo'llanilayotgan usullar samaradorligi kuzatish va suhbat metodlari orqali baholandi. Ayrim guruhlarda innovatsion pedagogik texnologiyalar, amaliy mashg'ulotlar va interaktiv metodlar asosida ekologik ta'lim tashkil etilib, natijalar solishtirildi. Olingan natijalar statistik va kontent tahlil usullari yordamida qayta ishlanib, ilmiy xulosalar chiqarildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, talabalarda ekologik ta'limni rivojlantirish uchun an'anaviy ma'ruzalar bilan cheklanib qolmasdan, faol va innovatsion o'quv metodlarini keng qo'llash zarur. O'rganilgan adabiyotlar va amalga oshirilgan empirik tadqiqotlar asosida quyidagi muhim natijalarga erishildi. **Talabalar ekologik ongining hozirgi darajasi** o'rta darajada ekanligi aniqlandi. So'rovnoma natijalariga ko'ra, talabalarning 65% ekologik muammolar haqida umumiy ma'lumotga ega, biroq 35% atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha amaliy ko'nikmalarga ega emas. **Faol o'quv metodlari** (muammoli ta'lim, amaliy loyihalar, ekologik ekskursiyalar) qo'llangan guruhlarda talabalar ekologik bilim darajasi va mas'uliyat hissi sezilarli oshdi. Xususan, eksperimental guruhda talabalar ekologik muammolarga nisbatan faollik ko'rsatish darajasi 28% ga

oshgani qayd etildi. **Innovatsion texnologiyalarning** (multimedia vositalari, interaktiv platformalar) qo'llanilishi ekologik ta'lim samaradorligini oshirishi aniqlandi. O'quv jarayoniga virtual laboratoriyalar va interaktiv taqdimotlar joriy etilishi talabalar e'tibori va ishtirokchanligini kuchaytirgani kuzatildi. **O'qituvchining roli** talabalarda ekologik madaniyatni shakllantirishda hal qiluvchi omil ekanligi isbotlandi. Pedagoglar tomonidan ekologik masalalarga oid motivatsion suhbatlar va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlar tashkil etilishi ijobiy natijalar berdi. Umuman olganda, ekologik ta'limni rivojlantirishda interaktiv va amaliy metodlarni qo'llash, talabalarni faol ishtirok etishga undash va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish samaradorlikni sezilarli darajada oshirishi tasdiqlandi.

MUHOKAMA

Olib borilgan tadqiqot natijalari talabalarda ekologik ta'limni rivojlantirishda an'anaviy yondashuvlarning yetarli emasligini ko'rsatdi. Zamonaviy o'quv jarayoni talabalarda nafaqat ekologik bilimlarni shakllantirish, balki ularning shaxsiy mas'uliyatini, mustaqil fikrlash va faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishni ham maqsad qiladi. Tadqiqot davomida aniqlanganidek, faqat ma'ruza va nazariy bilimlarni berish orqali ekologik ongni shakllantirish qiyin.

Muhokama jarayonida faol ta'lim metodlari, xususan, ekologik loyihalar va ekskursiyalar talabalar ongiga chuqurroq ta'sir ko'rsatayotgani aniqlandi. Ushbu usullar yordamida talabalar ekologik muammolarni amaliy tajriba orqali anglab, ularga yechim topish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Shuningdek, ekologik ta'limda interaktiv texnologiyalardan – virtual laboratoriyalar, onlayn ekologik loyihalar, raqamli simulyatsiyalardan foydalanish talabalar qiziqishini oshirib, ularning o'quv faoliyatiga faol jalb etilishiga yordam beradi.

Tadqiqot shuni ham ko'rsatdiki, ekologik ta'limda o'qituvchining shaxsiy namuna ko'rsatishi va ekologik qadriyatlarni amaliy faoliyatda ifodalashi nihoyatda muhim.

O'qituvchi ekologik madaniyat namunasini shaxsan namoyon etgandagina, talabalar bu qadriyatlarni o'zlashtirishga va kundalik hayotda qo'llashga intiladilar.

Shu bilan birga, tadqiqot davomida ayrim muammolar ham aniqlangan: ekologik ta'lim uchun yetarli amaliy baza va o'quv-metodik resurslarning yetishmasligi, o'qituvchilarning ekologik pedagogika sohasida malakasini oshirish zaruriyati mavjud. Bu holatlar ekologik ta'limni yanada samarali rivojlantirish uchun tizimli islohotlarni talab qiladi.

Shunday qilib, talabalarda ekologik ta'limni rivojlantirishning samarali usullari – faol metodlardan foydalanish, innovatsion texnologiyalarni qo'llash, amaliy faoliyatga asoslangan o'qitish va o'qituvchilarning ekologik madaniyatni targ'ib etishdagi faol ishtirokiga asoslanishi lozim, degan xulosa qilish mumkin.

XULOSA

Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, talabalarda ekologik ong va ekologik mas'uliyatni shakllantirishda zamonaviy ta'lim metodlari va texnologiyalaridan foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etadi. An'anaviy bilim berish uslublari talabalar ongida barqaror ekologik qadriyatlar shakllantirish uchun yetarli emasligi aniqlangan. Shu bois, ekologik ta'limda faol va interaktiv yondashuvlar, tajribaga asoslangan amaliy mashg'ulotlar, muammoli vaziyatlar yechimi va loyihaviy faoliyat keng joriy etilishi lozim.

Tadqiqot davomida ekologik ta'lim jarayonida talabalar o'z bilimlarini amaliyotda sinab ko'rishga, mustaqil fikrlashga va ekologik muammolarni hal etishda ijodkorlik bilan yondashishga o'rganganliklari kuzatildi. Innovatsion texnologiyalar, xususan raqamli platformalar va virtual laboratoriyalar, ekologik bilimlarni o'zlashtirishda sezilarli ijobiy natijalar bergan.

Shuningdek, o'qituvchilarning ekologik madaniyat va ekologik qadriyatlar targ'ibotida shaxsiy namunasi, talabalarda ekologik mas'uliyatni shakllantirishda muhim omil sifatida namoyon bo'ldi.

Mazkur tadqiqot asosida quyidagilarni xulosa qilish mumkin:

- Ekologik ta'lim samaradorligini oshirish uchun an'anaviy o'qitish usullarini innovatsion va interaktiv metodlar bilan uyg'unlashtirish zarur;
- Talabalarda ekologik ong va faol ekologik pozitsiyani shakllantirish uchun amaliy loyihalar va ekologik faoliyatlar tashkil etish samarali natijalar beradi;
- O'qituvchilarning malakasini ekologik ta'lim sohasida muntazam oshirish va ularni zamonaviy texnologiyalar bilan ishlashga tayyorlash zarur;
- Ekologik ta'limni umumiy ta'lim tizimiga integratsiyalash va uni ijtimoiy hamkorlik asosida amalga oshirish, barqaror rivojlanishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. UNESCO. (2021). Education for Sustainable Development: A Roadmap. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
2. Slastenin, V. A., Isaev, I. F., Mishchenko, A. I. (2002). Pedagogika: Uchebnik dlya pedagogicheskikh vuzov. Moskva: Shkola-Press.
3. Yo'ldoshev, Q., Egamberdiyev, N. (2018). Ekologik ta'lim va tarbiya metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
4. Bloom, B. S. (1956). Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. New York: Longman.
5. Tadjibayeva, D. (2020). "Ekologik madaniyatni shakllantirishda o'quv faoliyatining o'rni". Pedagogik mahorat jurnali, №4, 45–48-betlar.
6. Nishonov, F. (2019). Talabalarda ekologik madaniyatni shakllantirishning innovatsion usullari. Farg'ona: Ilm ziyo nashriyoti.
7. Jalolov, X. T., Yuldashev, O. (2016). Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi nashriyoti.

8. Odinaev, M. (2021). “Barqaror rivojlanish va ekologik ta’lim: dolzarb vazifalar”. Oliy ta’lim muassasalari uchun ilmiy-ommabop jurnal, №2, 72–75-betlar.
9. Azizov, I., Matmurodova, G. (2022). Innovatsion ta’lim texnologiyalari asosida ekologik madaniyatni rivojlantirish. Samarqand: Zarafshon nashriyoti.
10. G'aniyeva, M. (2023). “Ekologik tarbiya va uning zamonaviy yo‘nalishlari”. Ta’lim va taraqqiyot jurnali, №1, 58–61-betlar.